

ISTORIOGRAFIA BUCOVINEI: CONTINUITATE *VERSUS* SCHIMBARE

ȘTEFAN PURICI

Evoluția oricărei istoriografii nu poate fi schițată exclusiv ca o linie de progres neîntrerupt, atât în Vest, cât și mai ales în Est, în scrierea istoriei existând sincope, stagnare, reflux, devieri de la înțelegerea rațională, obiectivă, chiar dacă obiectivul fundamental al științei istorice constă în descoperirea faptelor și fidelă lor interpretare. Sub regimul comunist, în România și, în mod deosebit, în Uniunea Sovietică, istoria Bucovinei a fost folosită adeseori pentru a justifica anumite decizii politice, pentru a șterge memoria istorică a locurilor sau pentru a construi mituri care să servească ideologiei oficiale. Descătușarea realizată după 1989 a permis manifestarea unor abordări lipsite de presiunea cenzurii, dar slaba investigare a arhivelor, subțirimea materialului documentar, superficiala cunoaștere a instrumentarului modern de cercetare și tarele vechii istoriografii s-au repercutat în mod sensibil asupra investigațiilor din ultimele două decenii privind trecutul Bucovinei. Legăturile laxe cu colegii de breaslă din Occident nu au stimulat nici ele apariția unor perspective inedite asupra evenimentelor înregistrate de sursele vremii.

Istoriografia Bucovinei este, în esență, istoriografia unei provincii imaginate. Această formulă o putem aplica cu succes scrierilor care prezintă mai ales trecutul teritoriului bucovinean înainte de 1775 și după 1918. Faptul este ușor de demonstrat cu ajutorul unei hărți geografice sau politico-administrative. Oricâte eforturi am depune, pe hărțile actuale sau pe cele medievale nu vom reuși să identificăm acel teritoriu aflat în centrul atenției a zeci de mii¹ de articole și studii științifice, volume de specialitate, memorii,

¹ Vezi Erich Beck, *Bibliographie zur Landeskunde der Bukowina. Literatur bis zum Jahre 1965*, München, Verlag des Südostdeutschen Kulturwerkes, 1966, 378 p.; Idem, *Bibliographie zur Landeskunde der Bukowina. Literatur aus den Jahren 1965–1975*, Dortmund, Forschungsstelle Ostmitteleuropa, 1985, 534 p.; Idem, *Bibliographie zur Kultur und Landeskunde der Bukowina 1976–1990*, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 1999, 843 p.; Idem, *Bibliographie zur Kultur und Landeskunde der Bukowina 1976–1990. Part II, Biographische Texte*, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 2003, 632 p.

romane, picturi etc. Pe de altă parte, dacă vom analiza distinct literatura de specialitate de limbă română, ucraineană sau germană pentru a încerca o reproducere a ceea ce înseamnă Bucovina pentru fiecare dintre cele trei școli invocate, vor rezulta trei tablouri diferite, ce vor avea în comun doar teme, cronologii, actori importanți. Totuși, în pofida acestui paradox, istoriografia Bucovinei nu a intrat în desuetudine, ci continuă să se îmbogățească an de an cu alte mii de scrieri științifice, publicistice și de altă natură.

În pofida caracterului proteic al subiectului, discursul istoriografic privitor la Bucovina se articulează pe o temelie istorică reală și anume pe faptul existenței unei entități politico-administrative omonime în perioada 1775–1918, cu anumite prelungiri sau reveniri provizorii până în anul 1944. Interesul pentru evoluția provinciei în epoca modernă este dictat de mai mulți factori, în relație directă cu părțile interesate: cercetătorii germani scot în evidență fenomenul bucovinean din perspectiva unei guvernări care a reușit să imprime o dezvoltare politică și economică susținută structurilor sociale modernizate și gestionate într-un spirit central-european; istoricii români și cei ucrainenii sunt preocupați de analiza proceselor de constituire a identităților naționale, de relaționarea românilor și ucrainenilor bucovineni cu autoritățile habsburgice, de politicile demografice ale Curții de la Viena, de implicațiile economicului și socialului asupra comunităților respective. Însă, chiar și evenimentele istorice concrete din timpul stăpânirii habsburgice sau din cel al administrației românești generează, de cele mai multe ori, interpretări divergente², prezentările pățimașe nefiind exceptate. În acest caz, perspectivele istoricilor de limbă germană se distanțează oarecum de punctele de vedere exprimate de celelalte două istoriografii, acestea din urmă insistând și asupra momentelor negative din trecutul Bucovinei, pe lângă consemnarea realizărilor și progreselor înregistrate sub administrația austriacă.

Deși vorbim despre trei istoriografii distincte, nu trebuie să le privim ca încremenite în anumite paradigme, în interiorul lor manifestându-se abordări diferite de la un autor la altul. De pildă, în ceea ce privește perioada administrației austriece, unii istorici români scot în evidență numeroasele abuzuri administrative, inechitatea socială și națională, catalogând acel secol și

² Vezi, în acest sens, Rudolf Wagner, *Vom Moldauwappen zum Doppeladler. Ausgewählte Beiträge zur Geschichte der Bukowina; Festgabe zu seinem 80. Geburtstag*, Augsburg, Hofmann-Verlag, 1991, 626 S.; Idem, *Vom Halbmond zum Doppeladler. Ausgewählte Beiträge zur Geschichte der Bukowina und der Czernowitzer Universität „Francisco-Josephina“*, Augsburg, Verlag „Der Südostdeutsche“, 1996, 536 S.; Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei (1774–1862). De la administrația militară la autonomia provincială*, București, Editura Academiei Române, 1993, 550 p.; В. М. Ботушанський (ред.), *Буковина: історичний нарис*, Чернівці, Зелена Буковина, 1998, 416 с.; Emanuel Turczynski, *Geschichte der Bukowina in der Neuzeit. Zur Sozial- und Kulturgeschichte einer mitteleuropäisch geprägten Landschaft*, Wiesbaden, Verlag Harrassowitz, 1993, 260 p.

jumătate drept o etapă nefastă pentru comunitatea românilor bucovineni³, în timp ce alții apreciază că sub administrația habsburgică a fost accelerat procesul de trecere a populației de la o societate de tip medieval la una de tip modern, existând și anumite costuri ale modernizării⁴. Totodată, putem consemna și lucrări care încearcă să găsească o linie de mijloc între cele două tipuri de abordare menționate mai sus⁵. Perspective asemănătoare pot fi identificate și în interiorul istoriografiei ucrainene a Bucovinei.

Un substrat generator de interes pentru acest ținut este constituit din caracterul multiethnic al populației și fenomenul conviețuirii pașnice asociat bucovinenilor. Acest factor acționează bidirecțional: pe de o parte, practic reprezentanții fiecărei etnii se grăbesc să elaboreze studii privind evoluția istorică a comunității de care aparțin și/sau să o racordeze la evoluția generală a provinciei ori chiar să o compare sau să o suprapună peste istoriile celorlalte naționalități din Bucovina⁶. În această categorie de scrieri putem include o mulțime de studii „combatante”, menite să justifice anumite pretenții sau situații posterioare evenimentelor istorice propriu-zise⁷. De cealaltă parte,

³ Mihai Iacobescu, *Evoluția istorică a Bucovinei între anii 1774 și 1821*, în *Istoria românilor*, vol. VI, *Românii între Europa clasică și Europa Luminilor (1711–1821)*, București, Editura Enciclopedică, 2002, pp. 681–697; Idem, *Bucovina*, în *ibidem*, vol. VII, tomul I, *Constituirea României moderne (1821–1878)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, pp. 199–209, 780–787; Idem, *Bucovina*, în *ibidem*, vol. VII, tomul II, *De la Independență la Marea Unire (1878–1918)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, pp. 355–368; Ioan Cocuz, *Partidele politice românești din Bucovina, 1862–1914*, Suceava, Editura Cuvântul Nostru, 2003, 516 p.

⁴ Mihai-Ștefan Ceașu, *Bucovina habsburgică de la anexare la Congresul de la Viena. Iosefinism și postiosefinism (1774–1815)*, Iași, Fundația Academică „A. D. Xenopol”, 1998, 250 p.; Idem, *Parlamentarism, partide și elită politică în Bucovina habsburgică (1848–1918). Contribuții la istoria parlamentarismului în spațiul central-est european*, Iași, Editura Junimea, 2004, 606 p.

⁵ Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774–1918). Aspecte etnodemografice și confesionale*, Chișinău, Editura Civitas, 2003, 304 p.; Ștefan Purici, *Mișcarea națională românească în Bucovina între anii 1775 și 1861*, Suceava, Editura Hurmuzachi, 1998, 272 p.; Marian Olaru, *Mișcarea națională a românilor din Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, Rădăuți, Editura Septentrion, 2002, 256 p.

⁶ Ștefan Purici, *op. cit.*; Marian Olaru, *op. cit.*; Rudolf Wagner, *Die Bukowina und ihre Deutschen*, în „Eckartschriften”, 1979, Heft 69, 80 S.; Emanuel Turczynski, *Die Bukowina*, în Isabel Röska-Rydel (Hg.), *Deutsche Geschichte im Osten Europas: Galizien, Bukowina, Moldau*, Berlin, Siedler Verlag, 1999, S. 213–328; Олександр Добржанський, *Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст.*, Чернівці, Видавництво „Золоті литаври”, 1999, 574 p.

⁷ Adrian Șeiciuc, *Problema ucraineană în Bucovina sudică: punctul nostru de vedere*, București, Editura Mustang, 2001, 188 p.; О. Добржанський, В. Старик, *Бажаємо до України! Змагання за українську державність на Буковині у спогадах очевидців (1914–1921 рр.)*, Одеса, Видавництво „МАЯК”, 2008, 1 168 с.; Ioan Căpreanu, *Bucovina: Istorie și cultură românească (1775–1918)*, Iași, Editura Moldova, 1995, 140 p.; Володимир Старик,

există un interes particular pentru caracterul multiethnic și multiconfesional al ținutului atât din partea istoricilor originari din acest ținut, cât și din partea cercetătorilor din afara provinciei. Dacă pe primul palier întâlnim adeseori discursuri paralele și constatăm un adevărat dialog al surzilor, indiferent de școală și generație istoriografică, pe cel de-al doilea consemnăm o dezbatere mai mult sau mai puțin activă, dar de regulă argumentată și adeseori consonantă privind consistența și efectele coabitării bucovinenilor. Pe această linie se înscriu istoricii care încearcă să analizeze fără prejudecată opiniile și argumentele celorlalte părți implicate în cercetare, să ofere interpretări mai nuanțate și tablouri mai complexe ale Bucovinei habsburgice⁸, chiar dacă există și excepții notabile în cadrul fiecărei istoriografii.

Cu această ocazie, trebuie să evidențiem o realitate indiscutabilă: oricât de multe și diverse nu ar fi sursele disponibile cercetării științifice, ele vor putea oferi istoricului doar un număr finit de perspective asupra trecutului. Evident, izvoarele istorice sunt deschise unor interpretări diferite, însă întotdeauna va exista o limită clară a numărului de interpretări care pot fi în mod legitim raportate la sursele respective.

Un motiv nu mai puțin relevant pentru apariția unor studii privitoare la Bucovina este unul ce ține de percepția personalizată, subiectivă a provinciei, materializată în imaginea idilică, feerică a unei țări, a unui tărâm, a baștinei pierdute probabil pentru totdeauna. Imaginea acestui trecut mitic este redescoperită, reluată și dezvoltată în special pe parcursul unor crize identitare, sociale ori economice, în anumite conjuncturi politico-culturale cauzate de reconstrucția ori construcția național-statală sau – așa cum am putut constata după 1990 – este invocată și propulsată în contextul construirii și definitivării proiectului unei Europe unite. Interesant este de constatat că, de regulă, fiecare istoriografie scoate în lumină importanța propriului element etnic, neglijând sau – ca excepție – condamnând celelalte comunități pentru insuficienta implicare în proiectul conviețuirii pașnice ori chiar în dărâmarea acestuia. Totuși, trebuie să admitem că multiplicarea discursurilor subiective ale profesioniștilor, în mod logic, poate conduce, în cele din urmă, la o interpretare obiectivă a trecutului. Însă în câmpul istoriografiei bucovinene acest deziderat este departe de a se materializa în următoarele unu-două decenii.

Cum se explică însă aceste convergențe și divergențe pe care le urmează frontierele imaginației istorice, de ce există atâtea dificultăți pe calea dialogului științific și cum ar putea fi ele înlăturate sau măcar diminuate?

Від Сараєва до Парижа. Буковинський Interregnum 1914–1921, + Частина II: Між націоналізмом і толерантністю Чернівці, Видавництво „Прут”, 2009, 168 + 184 с.

⁸ Vezi, de pildă, Radu Grigorovici, *Bucovina între milenii. Studii și documente*, Cuvânt înainte de D. Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române; volum îngrijit de Rodica Marchidan și Rodica Iațencu, București, Editura Academiei Române, 2006, 490 p.

Primul element la care ne gândim atunci când analizăm starea istoriografiei bucovinene este cel legat de potențialul uman și tehnic al acesteia. Dacă ne vom uita în direcția Augsburg, Suceava-Rădăuți sau Cernăuți, vom putea constata cu ușurință că numărul istoricilor profesioniști care investighează problematica bucovineană nu este unul care poate să impresioneze. Din acest punct de vedere, situația cea mai bună o au colegii cernăuțeni. De asemenea, susținerea financiară a investigațiilor pe terenul doar parțial desțelenit al trecutului Bucovinei este una firavă și episodică. Din păcate, până în acest moment putem număra pe degete volumele realizate printr-o finanțare consistentă prin intermediul unor programe și granturi, marea majoritate a studiilor datorându-se eforturilor individuale ale cercetătorilor sau unor sponsorizări episodice.

În plus, cultura informației este precară, nici una dintre istoriografii nereușind să publice culegeri ample de izvoare de diverse tipuri, care să stea la baza investigației istorice cuprinzătoare. Datele, faptele, evenimentele istorice s-au produs cu certitudine – unele sunt cunoscute, altele așteaptă să fie introduse în circuitul științific sau, dimpotrivă, se opun cu îndârjire descoperirii –, însă ele nu au darul de a se organiza, sistematiza, structura sau racorda la anumite evenimente. Datoria istoricului este de a descoperi, pe baza faptelor, „povestea” trecutului. Noile tehnologii informatice pot rezolva unele dintre problemele de acumulare și selecție ale izvoarelor istorice în viitor, dar ele pot face extrem de puțin pentru a reduce acumulările existente de informație scrisă sau tipărită. Scanarea înregistrării dactilografiate este pe cât de scumpă, pe atât de problematică, iar scanarea manuscriselor este și costisitoare și incertă.

Un alt factor care într-un fel deturneză evoluția firească a cercetării este fenomenul „pirateriei” istorice. Nu de puține ori constatăm cum la Cernăuți și, de ce nu, la Suceava (excepție este, în acest caz, Augsburgul) se bucură de o mediatizare excesivă diverse persoane care nu au nimic în comun cu meseria de istoric, dar care din proprie inițiativă sau la comandă lansează subiecte și teme despre trecut care să suscite interesul cititorului dar și să incite publicul. Nu încadrăm în această categorie autorii de materiale de popularizare a cunoștințelor istorice, ci pe cei care speculează subiectele delicate, cum ar fi, de pildă, fenomenul demografic, anul 1918 sau 1940, imperfecțiunile administrației austriece sau ale celei românești, problema minorităților naționale etc. Efectul unor articole de acest gen și, mai nou, a istoriei televizate are o acțiune multiplă: ele induc în eroare și provoacă publicul, distorsionează realitățile trecutului, pun presiune pe istoricii de meserie, decredibilizează istoria ca abordare științifică, servesc ca instrumente în atingerea unor scopuri extraștiințifice etc.

În pofida eforturilor de obiectivizare a discursului său, istoricul – inclusiv cel care este preocupat de trecutul Bucovinei – rămâne o ființă umană supusă

influențelor la nivelul subconștientului, dictate de timpul în care creează, locul, interesele, cultura, valorile, fobiile și simpatiile sale etc. etc. Diverse reflecții despre starea actuală a lumii – ale cercetătorului sau ale altor autori – toate au consecințe asupra interpretării istoriei. De asemenea, relația instituțională, cenzura și auto-cenzura, caracterul și politicile regimului politic, pregătirea intelectuală și mediul social ale istoricului, resursele tehnice și materiale aflate la dispoziția lui, moda și preferințele intelectuale – toți acești factori au potențialul de a influența modul în care este realizată cercetarea istorică. În același timp să nu uităm că inclusiv istoricii și munca lor sunt subiecte de investigație și de scriere istoriografică⁹, cu implicații, de regulă, benefice asupra activității profesionale.

În cadrul scrierii istoriei Bucovinei în secolul al XX-lea, pe lângă factorul subiectivității, intervine și cel al apropierei temporale de evenimente¹⁰. În această situație, istoricul apare în două ipostaze: de martor/participant la evenimente și de cercetător, obligația sa cea mai importantă fiind să separe calitatea de memorialist de cea de istoric¹¹. Se mai adaugă caracterul incomplet al perioadei investigate, de unde rezultă și principala dificultate a istoriei recente – stabilirea unei ierarhii a importanței datelor necesare evaluării oamenilor și evenimentelor¹². Un principiu de bază al analizei socio-istorice scoate în evidență faptul că drumul de la un program politic elaborat sau de la o stare de lucruri la consecința finală nu poate fi conceptualizat într-un mod liniar, ci doar având în vedere faptul că din momentul de plecare există o mulțime de presiuni, evenimente și circumstanțe imposibil de anticipat, ce se influențează reciproc și se potențează sau se slăbesc/anihilează unele pe celelalte.

Un impediment major în dezvoltarea dialogului interistoriografic îl reprezintă aplicarea deficitară a teoriilor moderne și a metodologiilor inovatoare ale cercetării istorice. În cadrul celor trei școli istorice persistă tradiția narativă, apelul la metodele celorlalte științe sociale fiind practic inexistent. Adeseori, din paginile cărților sau revistelor publicate la începutul secolului al XXI-lea transpare abordarea specifică istoriografiei romantice din veacul al XIX-lea care prezenta istoria poporului/națiunii din perspectivă etnografică, schițând portretul unei societăți idilice, lipsite de conflicte interne și omogenă în față nedreptăților și dușmanilor externi. Istoria însă nu este liniară, precum nu este nici destinul fiecărui om sau al unei națiuni.

⁹ Peter Lambert, Phillipp Schofield, *Conclusion: history and power*, în Peter Lambert, Phillipp Schofield (eds.), *Making History. An introduction to the history and practices of a discipline*, London–New York, Routledge, 2004, p. 293.

¹⁰ Paul Ricoeur, *Memory, History, Forgetting*, translated by Kadileen Blarney and David Pellauer, Chicago–London, The University of Chicago Press, 2006, p. 336.

¹¹ René Rémond, *Histoire de France*, vol. 6, *Notre siècle, 1918–1988*, Paris, Editions Fayard, 1988, p. 8.

¹² *Ibidem*, p. 11.

Pe scena istoriografică bucovineană nu vom găsi studii de gen¹³, perspective feministe, abordări postmoderniste. Cercetătorii fenomenului bucovinean au rămas, în mare parte, cantonați în „istoria socială” tradițională, ignorând alternativele. Nu vom regăsi studii întemeiate pe principiile și abordările „istoriei culturale”, de pildă. Această perspectivă ar putea aduce în centrul atenției interpretări deosebit de interesante, dat fiind faptul că, spre deosebire de adepții „istoriei sociale”, promotorii „istoriei culturale” scot în evidență lipsa armoniei în sânul comunității, fenomen care nu a ocolit deloc microcosmosul bucovinean. Realizarea unor studii cu ajutorul metodelor aplicate cu succes de către cercetătorii francezi, englezi sau americani va conduce, cu siguranță, la descoperirea unor fețe încă nevăzute ale trecutului bucovinean. Însușirea principiilor moderne este cu atât mai facilă, cu cât între vechea „istorie socială”, pe care o practică majoritatea cercetătorilor suceveni și cernăuțeni, și noua „istorie culturală” nu s-a produs o ruptură radicală. Pur și simplu temele și, odată cu acestea, metodele noii istoriografii și-au deplasat centrul de greutate de la structuri și procese la culturi și experiențe existențiale cotidiene ale oamenilor obișnuiți. În Occident, impunerea noii abordări a fost însoțită de un scepticism enorm față de pretențiile științelor sociale tradiționale, dar acest proces nu s-a rezumat la plonjarea în imaginar. Nu numai că istoricii continuă să lucreze conștiincios și critic cu sursele, dar au adoptat, de asemenea, metodele și soluțiile științelor sociale. Astfel, adepții noii istorii în nici un caz nu au renunțat la convingerea că istoricul trebuie să urmeze metodele raționale pentru a obține perspective veridice asupra trecutului¹⁴.

În general, postmodernismul presupune decentrarea discursului istoriografic, atenția canalizându-se pe subiectele periferice pentru abordările tradiționaliste. La fel cum, în marile istoriografii se renunță la perspectiva europocentristă asupra trecutului, în istoriografia Bucovinei, în special în cea de inspirație germană dar nu numai, utilă ar fi concentrarea nu doar asupra macrofenomenelor politico-administrative și economice care au marcat definitoriu evoluția provinciei, ci și asupra proceselor care au influențat, de pildă, destinul unor microcomunități. Câmpul istoriografic bucovinean trebuie să ofere spațiu pentru realizarea unor narațiuni alternative care au fost sau încă sunt reduse la tăcere sau ignorare. În cadrul postmodernismului pot fi realizate îmbinări de povestiri despre grupuri considerate reciproc exclusive și ostile într-un mod care ar putea încuraja recunoașterea unui trecut comun. Obiectivul acestei interrelaționări constă în conturarea unui viitor care ar putea (sau ar

¹³ Ca excepție: Sophie A. Welisch, *Bukovina-German Women in Social Perspective*, în „Journal of the American Historical Society of Germans From Russia”, Vol. 13, No. 4 – Winter 1990, pp. 20–24

¹⁴ Georg G. Iggers, *Historiography in the Twentieth Century. From Scientific Objectivity to the Postmodern Challenge*, Hanover–London, Wesleyan University Press, 1997, p. 100.

trebui) să fie unul comun, bazat pe egalitate și respect reciproc. Chiar dacă nu conștientizăm sau nu dorim să recunoaștem, însă printre obiectivele istoriografiei bucovinene se numără și construirea unui viitor istoric în care va trebui să trăim împreună în secolul al XXI-lea. În acest sens, va trebui să dăm dovadă de o mare deschidere spre comunicare, nu de închistare într-un dialog al surzilor la care am asistat sau/și am contribuit în ultimul secol.

Istoria Bucovinei trebuie gândită și scrisă prin prisma problemelor de obiectivitate, de drept, de eventualitate și necesitate. Metamorfoza calitativă a istoriografiei Bucovinei va fi frânată, însă, în anii care vin de tendința dominantă în societatea contemporană de a transforma știința/cercetarea într-un instrument pus la dispoziția organismelor de stat și a actorilor economici, în serviciul factorilor politici și militari.

Indiferent de perspectiva teoretică, cel mai important lucru rămâne acceptarea faptului că achiziționarea de cunoștințe istoriografice este posibilă, că nici unul dintre cercetătorii implicați în dezbateri nu deține adevărul absolut, astfel încât este misiunea și datoria istoricilor Bucovinei de a depune eforturi în vederea reconstruirii fidele a realităților trecutului. Dorim să credem că descoperirea adevărilor cu privire la complexul cultural-istoric bucovinean va rămâne atât un obiectiv academic, cât și un imperativ moral durabil pentru orice intelectual care dorește să contribuie la extinderea orizontului nostru cognitiv.

Historiography of Bukovina: Continuity *versus* Change

(Abstract)

The author presents the main trends in the interpretation of the past of Bukovina in terms of the Romanian, German and Ukrainian historiography. Despite the fact that researchers value, practically, the same sources, often their drawings are different. Keeping in mind the fact that historians are not always interested in the same aspects of the bukovinian past, the article highlights certain features of discourse of the German, Romanian or Ukrainian historiography. This study reveals the impediments that hamper the development of historiography of Bukovina, proposing some solutions to overcome the obstacles.